

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Η επέτειος της συμπλήρωσης 200 χρόνων από την Επανάσταση του '21 αποτέλεσε σημαντική αφορμή για να στραφεί εκ νέου επάνω της το ιστορικό βλέμμα. Οι σύγχρονες μελέτες προσέγγισαν με νέο πνεύμα την Ελληνική Επανάσταση πέρα από τα στενά εθνικά πλαίσια, εξετάζοντας και ερμηνεύοντάς την μέσα στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι, σε συνάρτηση με τα αντίστοιχα επαναστατικά κινήματα που έλαβαν χώρα την ίδια περίοδο στην Ευρώπη. Αν και θεωρούμε αυτονόητο ότι η μνήμη της Ελληνικής Επανάστασης μορφοποιείται και ανατροφοδοτείται μέσω των θεσμών, του εκπαιδευτικού συστήματος, των αναμνηστικών τελετών, των εορτασμών και των ιστορικών μελετών, δεν έχουμε αναλύσει σε βάθος και συγκριτικά το ρόλο των εικαστικών αναπαραστάσεων στη σύλληψη και την εδραίωση της οπτικής συνείδησης μιας τόσο καίριας ιστορικής περιόδου.

Για τους σύγχρονους Έλληνες και Ελληνίδες η ιστορική ζωγραφική του Αγώνα αποτελεί μια αυτονόητη μαθητεία στις κληρονομημένες καταβολές του εθνικού μας εαυτού, μια δεξαμενή άντλησης ηρωικών προτύπων για τις νεότερες γενιές, η οποία λειτουργεί κατά περίπτωση και ως εξαγνιστική ή και εξιδανικευτική οθόνη προβολής της πολιτισμικής μας ταυτότητας. Για τους αποδέκτες όμως αυτών των εικόνων κατά την εποχή της δημιουργίας τους, τόσο η ζωγραφική του Αγώνα, οι χάρτινες εικόνες, οι ηρωικές σκηνές, τα τραγικά επεισόδια, όσο και τα ηρωικά πορτρέτα των αγωνιστών και οι γυναικείες αλληγορικές αναπαραστάσεις της πατρίδας και της ελευθερίας, λειτούργησαν ως μοχλοί διέγερσης του ρομαντικού φιλελληνισμού και συνέβαλαν καθοριστικά στην ισχυροποίηση του ευρωπαϊκού κύματος συμπαραστάσης προς τους εξεγερμένους ομοθρήσκους, καθώς και στην σφυρηλάτηση της εθνικής ομοθυμίας και της ενιαίας ταυτότητας.

Ο Μίλτος Παπανικολάου με το βιβλίο του *Η Ελληνική Επανάσταση στην τέχνη. Από τον Ντελακρουά στον Παρθένη* επιχειρεί

ρεί μια ευσύνοπτη παρουσίαση του καλλιτεχνικού αποτυπώματος της Ελληνικής Επανάστασης εντός του ανωτέρου πλαισίου. Η αφήγησή του εκκινεί από την εικαστική απόδοση της “είδησης” της Επανάστασης, σε συνάρτηση με τα ανθρωπιστικά ιδεώδη και τη λατρεία του κλασικού πολιτισμού, όπως αυτά εκφράστηκαν στο πλαίσιο του κλασικισμού και του ρομαντισμού, τη σχέση των σύγχρονων Ελλήνων που αγωνίζονται για την ανάκτηση της ελευθερίας τους με τους αρχαίους και την άνοδο του φιλελληνισμού που σάρωνε ολόκληρη την Ευρώπη. Η σημασία των έργων του Ντελακρουά και άλλων ευρωπαίων ζωγράφων με τις ιδεαλιστικές και συμβολικές απεικονίσεις του Αγώνα και της θυσίας των Ελλήνων ήταν τεράστια με έντονα φιλελληνική διάθεση, καθώς συνέπλεκαν το αρχαίο παρελθόν με την επικαιρότητα των ειδήσεων. Στο φιλελληνικό πνεύμα της εποχής εντάσσονται και τα έργα των Βαυαρών καλλιτεχνών οι οποίοι αποτύπωσαν και σχεδίασαν σε πραγματικό χρόνο στιγμιότυπα της Επανάστασης αλλά και τους πρωταγωνιστές της (Πέτερ φον Ες). Μέσα από τις σελίδες του βιβλίου προβάλλεται επίσης η σημασία και ο ρόλος της ένταξης θεμάτων του Αγώνα των Ελλήνων στη μαζική-χρηστική τέχνη η οποία με γραφικό τρόπο παρουσίαζε ανθρώπους να επιδίδονται σε γενναίες πράξεις εφάμιλλες των αρχαίων, καθιστώντας ακόμη πιο συμπαθή των αγώνα των σύγχρονων.

Η ίδρυση του Ελληνικού βασιλείου, η επιλογή του Όθωνα ως βασιλέα, ο σχεδιασμός και η ανέγερση του ανακτόρου στη νέα πρωτεύουσα και τα άλλα δημόσια κτίρια αποτέλεσαν τον πυρήνα της εικαστικής και αρχιτεκτονικής δημιουργίας. Για τη διακόσμηση των κτιρίων αυτών κλήθηκαν εξειδικευμένοι αρχιτέκτονες και τεχνίτες από το εξωτερικό ώστε να προσδώσουν καλλιτεχνική ατμόσφαιρα αντάξια των Ανακτόρων των ευρωπαίων βασιλέων, ενώ ταυτόχρονα σηματοδότησαν και το πρώτο εθνικό αφήγημα του ελεύθερου έθνους που «αποκαθιστούσε» εξ αντανακλάσεως και μέσα από τα μάτια των ευρωπαίων κλασικιστών τη σχέση του με την αρχαιότητα.

Η μετάβαση της ελληνικής κοινωνίας στη νέα εποχή του ελεύθερου Βασιλείου αποτυπώνεται στο έργο του ζωγράφου του Μακρυγιάννη ο οποίος κλήθηκε να αποδώσει τις μάχες κατά τα πρότυπα της θρησκευτικής ζωγραφικής, διαγράφοντας μια έκφανση της τέχνης που έμελλε να χαθεί, αλλά που ταυτόχρονα

σηματοδοτούσε και την πρώτη δημόσια «έκθεση» έργων τέχνης με την παρουσία πλήθους κόσμου.

Ο Βρυζάκης, ο Τσόκος ο Προσαλέντης στο ελεύθερο πλέον κράτος αποτέλεσαν τους πρώτους Έλληνες καλλιτέχνες που με το έργο τους συγκρότησαν την ιστορική ζωγραφική, ανανέωσαν την έως τότε καθιερωμένη θεματολογία, ενώ παράλληλα, μέσω της εικαστικής αναπαράστασης και της μαζικής αναπαραγωγής του έργου τους, έθεσαν τις βάσεις του εικαστικού, εθνικού αφηγήματος του νέου κράτους. Ένα αφήγημα που καθόρισε -και ως ένα βαθμό συνεχίζει να καθορίζει μέχρι σήμερα- την πρόσληψη της Επανάστασης στο εθνικό φαντασιακό.

Οι καλλιτέχνες της Σχολής του Μονάχου (Γύζης, Λύτρας, Βολανάκης) δημιούργησαν σπουδαία έργα εμπνευσμένα από το παρελθόν της τουρκοκρατίας, τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας με έντονο συμβολισμό, είτε θέματα που πρόβαλλαν σημαντικά πολεμικά κατορθώματα ηρώων της Επανάστασης. Παράλληλα διαφοροποίησαν τις εικαστικές αναζητήσεις τους κυρίως στην προβολή της καθημερινής ζωής, την αστικοποίηση της ελληνικής κοινωνίας και την απόλαυση των αγαθών της ελευθερίας. Στην εικονογραφία του Αγώνα σημαντική θέση κατέλαβαν και οι γλύπτες δημιουργώντας υπαίθρια γλυπτά για να τιμήσουν την προσφορά των αγωνιστών, αλλά και να υπενθυμίζουν τον αγώνα τους για την ελευθερία, ενώ η πρόσληψη της Ελληνικής Επανάστασης στο πλαίσιο του μοντερνισμού στον 20^ο αιώνα βρίσκει την ιδεαλιστική της αποκορύφωση στο έργο του Παρθένη «Η Αποθέωση του Αθανασίου Διάκου». Η υπερβατική και μυστικιστική απόδοση του ήρωα αντλεί στοιχεία από τη θρησκευτική τέχνη του παρελθόντος, αλλά παράλληλα εισάγει και ενσωματώνει προωθημένες όψεις του ευρωπαϊκού μοντερνισμού.

Το βιβλίο του Μίλτου Παπανικολάου, καθώς διατρέχει την ελληνική και ευρωπαϊκή τέχνη του 19^{ου} και των αρχών του 20^{ου} αιώνα, επιχειρεί μια συνολική επισκόπηση και ερμηνευτική προσέγγιση των πολλαπλών ιστορικών και πολιτισμικών επιπέδων στα οποία λειτούργησε η εικονογραφία του Αγώνα. Αποτέλεσμα σταθερού και πολύχρονου ερευνητικού και διδακτικού ενδιαφέροντος, αναδεικνύει συμπληρωματικές, αντιστικτικές και παράλληλες πτυχές που συνδέονται με το ευρωπαϊκό φαντασιακό και την καλλιτεχνική δημιουργία, εξετάζει τις εγχώριες εκδοχές λαϊκής και ακαδημαϊκής καλλιτεχνικής έκφρασης, ενώ παρακο-

λουθεί και καταγράφει την πολιτισμική ανθεκτικότητα και τις ποικίλες εκφάνσεις του φαινομένου σε μια εκτεταμένη χρονική περίοδο.

Με τιμά και με χαροποιεί ιδιαίτερα να προλογίζω την ανά χείρας έκδοση, ανταποδίδοντας τα ελάχιστα στην μακροχρόνια σχέση μαθητείας, συνεργασίας και εκτίμησης που με συνδέει με τον συγγραφέα.

Συραγώ Τσιάρα

Ιστορικός της Τέχνης

Διευθύντρια της Εθνικής Πινακοθήκης – Μουσείου

Αλεξάνδρου Σούτσου